

POEZIE

Proměna společenské atmosféry doprovázející komunistický převrat v únoru 1948 vyvolala bezprecedentní změny i ve vývoji české poezie. Došlo k zákazu publikace básnické tvorby těch autorů, kteří odmítli sloužit vítězné politické moci a vyrovnat se s normami budovatelské kultury a požadavky socialistického realismu. Oficiální poezie první poloviny padesátých let se měla podílet na vytváření nové společnosti; tomuto záměru pak byla přímočaře podřízena tematika i poetika tehdejší publikované poezie. S utopickým mýtem „šťastných zítřků“ spravedlivé beztrždní společnosti se ztotožňovala řada básníků všech generací, třebaže nejagilněji si počínala generace nejmladší. V bojovně naladěné dobové atmosféře se řada významných autorů jiné ideové orientace ocitla bez možností publikace a někteří básníci byli nespravedlivě uvězněni. Skutečné básnické hledání se tak přesouvalo do sféry mimo dosah moci, do vnitřních gheť tvůrčí svobody, kde se rozvíjely a transformovaly inspirativní tendence známé z předúnorové doby (surrealismus, dědictví Skupiny 42) a vznikaly sarkastické reakce na absurditu a hrůznost stalin-ské doby (edice Půlnoc). Ve skryté polemice s materialistickou dobou, vystavena nebezpečí kriminalizace a bez publikačních možností se rozvíjela tvorba básníků spirituální orientace, hledající duchovní rozměr poezie a transcendentní přesah života. Bolestně pocítované téma ztraceného domova a odmítnutí dějinné nespravedlnosti vyhnanství dominovalo tvorbě exilových básníků. K výrazné proměně domácí literární scény došlo v souvislosti s ideovou krizí následující po odhalení tzv. kultu Stalinovy osobnosti; v uvolněné politické atmosféře definitivně zmizela jednota optimisticky naladěného a ideově dirigovaného oficiálního básnického chóru z počátku desetiletí. Jednou z možností, jak zbavit poezii sevření ideologie a vrátit jí její bezprostřednost a emocionalitu, byl nástup intimní lyriky v druhé polovině desetiletí. Další možností vymaňování se z dobového schematismu byl básnický koncept tzv. poezie všedního dne, který realizovala generační skupina soustředěná kolem časopisu Květen. V souvislosti s pozvolným uvolněním v politické oblasti docházelo k částečnému pootevírání prostoru pro mnohotvárnější básnickou tvorbu, k názorové diferenciaci i k publikaci některých děl vznikajících mimo oficiální publikační okruh. Přesto zůstala řada významných rukopisů nevydána, zvláště když liberalizační trend byl v poslední třetině desetiletí vystřídán dalšími publikačními zákazy, kterými si politická moc vynucovala svou kontrolu nad uměleckou tvorbou.